

DĚJINY BRNĚNSKÝCH KIN AMATÉRSKÉHO HISTORIKA VÁCLAVA NOVÁKA

Velmi podrobné a jako celek nikdy nepublikované dějiny brněnských kin, z nichž přetiskujeme úvodní část věnovanou kočovným kinům, jsou výsledkem mnohaletého archivního výzkumu amatérského historika Václava Nováka. Jedná se o čistě faktografickou práci, která přináší informace o jednotlivých brněnských kinech a jejich majitelích či provozovatelích od roku 1896 až do počátku osmdesátých let (resp. do roku 1996, kam je dovedena v krátkém *Dodatku k historii brněnských kinematografů 1981–1996*).

Novák se věnoval mnohaleté výzkumné práci jako amatér, který nikdy neměl profesně nic společného s filmem. Narodil se v roce 1912 v Praze, někdy mezi léty 1912–1914 se rodina odstěhovala do Vídně, odkud pocházela jeho matka.¹ Koncem roku 1919 se vrátili do Brna, kde Václav Novák dokončil povinnou školní docházku a ve 14 letech nastoupil do učení. Jako vyučený strojní zámečnický pracoval nejprve 3 roky jako zaměstnanec, poté provozoval vlastní dílnu. Po roce 1948 nastoupil nejprve do Závodů kuličkových ložisek a poté do Tesly, kde pracoval až do roku 1975, kdy odešel do důchodu. V současné době žije v Brně v domově důchodců.

S prací na dějinách brněnských kin začal někdy počátkem 70. let. Důvodem byla podle jeho slov nespokojenost s chybnými informacemi, které se objevovaly v tisku a o kterých jako pamětník a vášnivý návštěvník kin věděl, že jsou nesprávné. V předmluvě to komentuje takto: „Úmysl napsat historii brněnských kin nevznikl najednou, ale myšlenka se k tomu vracela vždy po přečtení nějakého článku pamětníka, např. že kino Bristol bylo na Dornychu, kino Radio na Pražské, že kino na Starém Brně bylo první stálé kino v Brně a podobně. Byl jsem od dětství kinolog (s měkkým i) a věděl jsem proto, že tomu tak není. Z toho nakonec vzešlo rozhodnutí, napsat přesnou historii brněnských kinematografů, nikoli podle paměti, nýbrž podle archivních dokumentů.“ Na plánované knize *Historie brněnských kinematografů 1896–1981* pracoval přibližně 10 let a dokončil ji v roce 1982. Jako prameny využíval především fondy uložené ve Státním oblastním archivu Brno (dnešním Moravském zemském archivu) a v Archivu města Brna – ty jsou také identifikovány v poznámkovém aparátu. Kromě toho pracoval s řadou dobových novin a časopisů (v soupise vyjmenovává tyto: *Brněnská svo-*

¹ Veškeré biografické informace pochází z osobního rozhovoru s Václavem Novákem.

boda, *Brněnské noviny*, *Den*, *Kam v Brně za kulturou*, *Lidové noviny*, *Moravské noviny*, *Moravské Slovo*, *Moravský přítel lidu*, *Národní noviny*, *Rovnost*, *Svobodné slovo*, *Tagesbote*). V předmluvě ke svému plánu sepsat dějiny kin na základě archivních pramenů říká: „Znamenalo to prozkoumat v archivech desetitisíce spisů, mnoho kronik, výročních zpráv různých spolků, plakátů a denní tisk nekolicí titulů novin za 85 let.“ Obrovským časovým záběhem, faktografickým přístupem, pečlivou prací s archivními prameny a naneštěstí také nedodržením „akademických“ pravidel citování, které vede k nemožnosti dohledat některé prameny, připomíná Novák Zdeňka Štábla.² Ovšem Štábla, se kterým se mimochodem Novák seznámil ve Státním oblastním archivu, když oba pracovali se stejnými archivními fondy, byl profesionální historik filmu – o to vyvolávají Novákovy dějiny větší obdiv (a i jakési mrazení, které je možné pociťovat před výsledkem mnohaletého úsilí, kterému autor obětoval kus svého života a které leží na pokraji zapomenutí v zaprášené krabici v archivu).

Novák se pokoušel svoji práci vydat, ale nikdy se to nepodařilo, přestože připravil z více než 450–ti stránkového rukopisu padesátistránkovou zkrácenou verzi (*Historie brněnských kinematografů /1896–1976/*) – ta měla vyjít ve sborníku vydávaném Archivem města Brna *Brno v minulosti a dnes*, ale ani k tomu nedošlo. O text měl zájem Zdeněk Štábla, ovšem pouze pro potřeby Čs. filmového ústavu a bez možnosti publikování, což Novák odmítl, ani vydání Správou městských kin nebylo schváleno. Zveřejněny tak byly pouze některé části v cyklu, vycházejícím v *Brněnském večerníku* (s *Brněnským večerníkem* Novák externě spolupracoval přibližně 20 let: psal texty vycházející z archivních pramenů a dobového tisku, překládal povídky z němčiny, připravoval *Filatelistický pitaval* pro páteční přílohu).

Z objemné práce jsme se rozhodli publikovat první část, věnovanou kočovným kinematografistům (vynechali jsme první dvě strany úvodu, který obsahuje obecnější informace bez odkazu k archivním materiálům, z nichž je navíc část explicitně nebo implicitně obsažena v následujícím textu). Důvodem je jednak zachování chronologie, které otevírá možnost zveřejnit i další části knihy v příštím svazku sborníku, jednak skutečnost, že období rané kinematografie, které se už téměř třicet let těší mohutnému výzkumnému zájmu tzv. nové filmové historie, zůstává u nás stále na okraji zájmu – Novákův faktografický soupis tak otevírá pole pro navazující podrobný výzkum, překračující horizont lokálních dějin brněnských kin.³ Text nabízí soupis informací o jednotlivých provozovateli kočovných kinematografů (popř. i neúspěšných žadatelích o licenci) a je členěn

² Například v interní publikaci Čs. filmového ústavu *Kinematografické projekce v Čechách a na Moravě v letech 1896–1897* Štábla sice uvádí bibliografický údaj u novin a publikací, ale k archivním materiálům je uveden pouze soupis využitých archivů bez další identifikace fondů.

³ Kromě zběžných zmínek v různých souhrnných přehledech se kočovným kinematografistům věnoval Zdeněk Štábla (Štábla, 1978; Štábla, 1979). Dále byl publikován Kneževičův „soupis osob žádajících pražské místodržitelství o udělení povolení k provozování veřejných kinematografických produkcí na území Čech“ (Kneževič, 1994: 119–126). Prvním, kdo se u nás věnuje tomuto období systematicky, je Ivan Klimeš (srov. např. Klimeš, 2002; 2004).

podle osob. Podobně je strukturovaná i další část knihy, mapující dějiny jednotlivých brněnských kin (zachycuje změny názvů kin, jejich vlastníků a provozovatelů, obsahuje informace o kapacitě sálů, stavebních úpravách, o provozu a době projekcí, příležitostně uvádí údaje o programové skladbě, návštěvnosti, ziscích, nákladech na provoz, o zásazích úřadů /např. 3. února 1939 „rozeslalo policejní ředitelství všem brněnským biografům výzvu, aby z důležitého veřejného zájmu nepromítala reklamu na Koptův román *Adolf čeká na smrt*. Mohlo by to zavdat příčinu k nesprávným nebo mylným dohadům“ /s. 65–66/).

Místy uvádí i úsměvné, ovšem z hlediska sociálních dějin kin důležité informace, čerpané ze spisů policejního ředitelství: „21. prosince 1927 byla Morgensternovi jako vedoucímu kina udělena pokuta 20 Kč, případně 24 hodin vězení, protože do kina bylo v doprovodu své matky na představení v 17 hodin na film *PAT A PATACHON BRUSLAŘÍ*, mládeži do 16 let nepřístupného, puštěno dítě, osmiletý Josef Pavlíček, žák druhé třídy obecné školy v Rosicích. Morgenstern podal odvolání, ve kterém uvádí, že Pavlíček byl vpuštěn, protože jeho matka uvedla, že dítěti ještě není 6 let a nemá s ním kam jít do odjezdu vlaku. Policejní ředitelství v Brně požádalo četnictvo v Rosicích o vyšetření, zda u dotčeného žáka je vyloučena obava, že by mohlo mít na něho představení filmu pro mládež nepřístupného v ohledu mravním zhoubný účinek.“ Četnictvo z Rosic odpovědělo: „Josef Pavlíček je star 8 roků a dle sdělení třídního učitele hoch velmi bystrého postřehu, chápavý, takže shlédnutí onoho filmového představení mládeži nepřístupného mohlo mít na jeho vnímavou dětskou mysl v ohledu mravním skutečně neblahý účinek.“ Na základě toho bylo odvolání zamítnuto a Morgenstern musel pokutu zaplatit“ (s. 219–220).⁴

Přestože představuje Novákův text faktografický soupis bez jakýchkoli interpretačních pokusů, už tento samotný materiál nabízí například vcelku jasný obraz toho, jak se měnil vztah úřadů (v tomto případě moravského místodržitelství) ke kočovným kinematografům, jimž byly zamítány žádosti o udělení licence s poukazem na dostatek stálých kin, popř. jim licence byla udělována „mimo Brna a Olomouce“. Umožňuje ale také korigovat některé závěry (např. Kneževičovo tvrzení, že z počtu žadatelů o kinolicenci můžeme usuzovat na počet majitelů projekčních přístrojů – mezi žadateli o licenci byla zjevně řada takových, kteří si přístroj půjčovali nebo si jej hodlali pořídit až v případě udělení licence) a především naznačuje některá témata, vyžadující další podrobný výzkum (například praxi natáčení tzv. „lokálních filmů“, pořizovaných v místě plánovaného předvádění, a jejich recepce diváky, kteří mohli rozpoznávat známá místa či dokonce pátrat ve filmu po svých známých či po obraze sebe sama).⁵

⁴ Obdobnou příhodu, která se mu stala jako malému chlapci někdy ve 20. letech, mi vyprávěl i sám Václav Novák. Uváděč jej pustil na projekci filmu s Tomem Mixem, ovšem když si šel o přestávce koupit do bufetu něco na mls, chytil ho policejní dozor – oznámení o této „nepřístupnosti“ bylo doručeno do školy i rodičům.

⁵ K tématu „lokálních filmů“ srov. zejména Toulmin – Russell – Popplee, 2005 a monografické číslo časopisu *Film History*, 17, č. 1, 2005.

Editorská poznámka:

Za pomoci studentů Ústavu filmu a audiovizuální kultury FF MU jsme doplnili bibliografické údaje u odkazů k dobovému tisku (*Lidové noviny*, *Tagesbote*) a prověřili jsme většinu archivních pramenů. Přestože v několika výjimečných případech uvedený zdroj neobsahoval žádné informace k příslušnému kinematografistovi a jeho podniku,⁶ celkově se Novákova *Historie* ukázala jako věcně zcela spolehlivý zdroj.

V Archivu města Brna ve fondu T 68 (označeném jako „pozůstalost Václava Nováka“) jsou uloženy:

- rukopisy plné verze (466 str.), zkrácené verze (49 str.) a „dodatku“ (13 str.);
- svázaná dlouhá i krátká verze (ve svázané dlouhé verzi ovšem chybí str. 53–112);
- soubor fotografií pořízených z archivních materiálů;
- několik dalších textů, sepsaných koncem 80. let a založených na archivních pramenech.⁷

Při přípravě edice jsme se řídili pravidly pro vydávání pramenů, jak jsou uvedeny v knize *Textologie. Teorie a ediční praxe* (Vašák a kol., 1993). Opravovali jsme zjevné pravopisné chyby a překlepy, respektovali jsme ovšem celkovou strukturu autorova jazyka, větnou stavbu, pořádek slov apod. Opravili jsme také věcné chyby, zjištěné na základě práce s primárními prameny: *Jusova* ulice místo *Justova*, FRANCOUZSKÉ AKROBATKY místo DÁNŠTÍ AKROBATÉ (Franz. Damen-Akrobaten), *The Electricity King of London* místo *The Elektriciry King of London*, *Crhounek* místo *Crhonek*, *Germ* místo *Germi*. Poznámkový aparát u Nováka obsahoval výhradně označení archivního zdroje (*Tagesbote*, *Lidové noviny*, SOAB) – za veškeré další dodatky připojené za označení zdroje i za všechny poznámky s písmenným indexem je odpovědný editor. Doplnili jsme odkazy na archivní materiály o informace o názvech fondů.

Za pomoc při vyhledávání materiálů v Archivu města Brna a Moravském zemském archivu děkuji Lucii Česálkové, Ireně Haladové, Stanislavu Jičínskému, Jiřímu Kovandovi, Renatě Mainušové, Haně Mikuláštkové, Haně Resové, Barboře Šlitrové, Patriku Vackovi, Vítu Vodvářkovi, Pavlíně Vogelové a Jiřímu Vraspírovi.

Pavel Skopal

⁶ Vzhledem k tomu, že se nepodařilo se stoprocentní spolehlivostí prověřit všech téměř 120 odkazů, neuvádíme výčet těch přibližně pěti položek, které neobsahovaly související informace.

⁷ Například *První koňské dostihy v Brně, Brněnské kartárky* nebo *Spartakiáda v Brně roku 1922*.

Citovaná sekundární literatura:

- KNEŽEVIČ, Srdan (1994): Žadatelé o udělení prvních kinolicencí v Čechách (1896–1910). *Illuminace* 6, č. 2, s. 119–126.
- KLIMEŠ, Ivan (2002): Kinematografie, rakouský stát a české země 1895–1912 (I, II). *Illuminace* 14, č. 1, s. 73–88; *Illuminace* 14, č. 2, s. 45–64.
- KLIMEŠ, Ivan (2004): Žánr a reklama v raném filmu. In: Brigita Ptáčková (ed.): *Žánr ve filmu*. Praha: Národní filmový archiv.
- ŠTÁBLA, Zdeněk (1978): Ignác Šchächtl, tábořský průkopník kinematografu. *Texty čs. filmového ústavu* 6. Praha: Čs. filmový ústav.
- ŠTÁBLA, Zdeněk (1979): *Kinematografické projekce v Čechách a na Moravě v letech 1896–1897*. Texty čs. filmového ústavu 13. Praha: Čs. filmový ústav.
- ŠTÁBLA, Zdeněk (1988): *Data a fakta z dějin čs. kinematografie 1896–1945*. Interní tisk ČSFÚ. Praha: Československý filmový ústav.
- TOULMIN, Vanessa – RUSSELL, Patrick – POPPLE, Simon (eds.) (2005): *The Lost World of Mitchell and Kenyon: Edwardian Britain on Film*. London: British Film Institute.
- V AŠÁK, Pavel – ČORNEJ, Petr – KOLÁR, Jaroslav – MAZÁČOVÁ, Stanislava – PRAŽÁK, Emil – VIŠKOVÁ, Jarmila (1993): *Textologie. Teorie a ediční praxe*. Praha: Karolinum.